

Kommentarer til PP II

Hvad er perspektivet?

Danmark kom sent i gang med perspektivplanlægningen, ikke så meget i forhold til andre lande med samme type af økonomisk system, som i forhold til behovet for at bringe lidt orden i det samfundsmæssige regnskab. Det er derfor prisværdigt, at der mindre end 3 år efter den første nu ligger en PPII for de næste femten år, og at den på flere punkter har taget kritikken af nr. 1 op, mens den på andre vel blot har mødt den med velmenende ord.

PPII placerer sig ærligt og klart som en oversigt over de økonomiske ressourceproblemer - balanceproblemerne - indenfor rammerne af det eksisterende system, hvis karakter den behandler under overskriften »sammenspillet mellem husholdninger, erhverv og det offentlige«. Det er ikke nogen plan i nogen betydning, men en redegørelse fremkommet ved et samarbejde med embedsmænd og organisationsfolk. Det må kaldes en social nydannelse, at så mange af disse har beskæftiget sig med denne problemkreds i så mange timer, mere eller mindre sammen. Politologer har nok et ord for dette fænomen, som PPII iøvrigt foreslår skal blive af permanent karakter.

Som i PPI er en central del af arbejdet et sæt afregnestykker, altså denne gang alternative skøn over ressourceregnskabet, men der er lagt mere vægt på andre dele af ligningen. Samtidig er der gjort mere ud af en dybdeboring af enkelte sektors res-

sourceforbrug i forhold til deres udviklingsproblemer af mere kvalitativ karakter (sundheden, behandlingen af børn og ældre, uddannelsen). Dermed har man kunnet drage nogle mere markante konklusioner. Samtidig har man imidlertid i forbifarten peget på en række problemer indenfor, hvad der bredt kan kaldes udviklingspolitik, så mange, at nogen nok vil stønne, at nu har bogholderne talt, hvorfor andre så må i gang med de egentlige problemer for vor tilværelse i de kommende femten år.

Det er ikke muligt at gå ind på detaljerne i regnestykkerne. Men det er vigtigt at pege på nogle af deres centrale forudsætninger. Der forventes stort set samme høje produktivitet fremgang som i 1967-72, under forudsætning af en væsentlig højere fremgang for erhvervsinvesteringerne end i PPI. Arbejdsstyrken vil gå op, målt i antal beskæftigede, men ned i antal af arbejdstimer under ét. Bag denne udvikling skjuler der sig nogle bemærkelsesværdige forskydninger fra 1972 til 1987: mændenes erhvervsfrekvens vil gå ned i alle aldre, mens kvindernes vil gå op. Det er de gifte kvinders fortsatte indrykning på arbejdsmarkedet (de 25-59 åriges erhvervsfrekvens vil gå op fra 50 til 70%) sammen med en nettoindvandring på 56.000, der skal redde arbejdsforsyningen.

Så kommer noget af det nye: PPII regner med en væsentlig større stigning i det private forbrug end PPI. Gennem en kæde

Kommentarer til PP II

Hvad er perspektivet?

Danmark kom sent i gang med perspektivplanlægningen, ikke så meget i forhold til andre lande med samme type af økonomisk system, som i forhold til behovet for at bringe lidt orden i det samfundsmæssige regnskab. Det er derfor prisværdigt, at der mindre end 3 år efter den første nu ligger en PPII for de næste femten år, og at den på flere punkter har taget kritikken af nr. 1 op, mens den på andre vel blot har mødt den med velmenende ord.

PPII placerer sig ærligt og klart som en oversigt over de økonomiske ressourceproblemer - balanceproblemerne - indenfor rammerne af det eksisterende system, hvis karakter den behandler under overskriften »sammenspillet mellem husholdninger, erhverv og det offentlige«. Det er ikke nogen plan i nogen betydning, men en redegørelse fremkommet ved et samarbejde med embedsmænd og organisationsfolk. Det må kaldes en social nydannelse, at så mange af disse har beskæftiget sig med denne problemkreds i så mange timer, mere eller mindre sammen. Politologer har nok et ord for dette fænomen, som PPII iøvrigt foreslår skal blive af permanent karakter.

Som i PPI er en central del af arbejdet et sæt afregnestykker, altså denne gang alternative skøn over ressourceregnskabet, men der er lagt mere vægt på andre dele af ligningen. Samtidig er der gjort mere ud af en dybdeboring af enkelte sektors res-

sourceforbrug i forhold til deres udviklingsproblemer af mere kvalitativ karakter (sundheden, behandlingen af børn og ældre, uddannelsen). Dermed har man kunnet drage nogle mere markante konklusioner. Samtidig har man imidlertid i forbi-farten peget på en række problemer indenfor, hvad der bredt kan kaldes udviklingspolitik, så mange, at nogen nok vil stønne, at nu har bogholderne talt, hvorfor andre så må i gang med de egentlige problemer for vor tilværelse i de kommende femten år.

Det er ikke muligt at gå ind på detaljerne i regnestykkerne. Men det er vigtigt at pege på nogle af deres centrale forudsætninger. Der forventes stort set samme høje produktivitet fremgang som i 1967-72, under forudsætning af en væsentlig højere fremgang for erhvervsinvesteringerne end i PPI. Arbejdsstyrken vil gå op, målt i antal beskæftigede, men ned i antal af arbejdstimer under ét. Bag denne udvikling skjuler der sig nogle bemærkelsesværdige forskydninger fra 1972 til 1987: mændenes erhvervsfrekvens vil gå ned i alle aldre, mens kvindernes vil gå op. Det er de gifte kvinders fortsatte indrykning på arbejdsmarkedet (de 25-59 åriges erhvervsfrekvens vil gå op fra 50 til 70%) sammen med en netto-indvandring på 56.000, der skal redde arbejdsforsyningen.

Så kommer noget af det nye: PPII regner med en væsentlig større stigning i det private forbrug end PPI. Gennem en kæde

af ræsonnementer kommer den frem til en »nødvendig« stigning på 3,5% om året eller ca. 80% pr. indbygger i løbet af de 15 år. Hvis denne vækst bliver mindre end 1,5% om året vil det blive oplevet som en tilbagegang, fordi der rykker nye forbrugere ind med et højere forventningsniveau end dem, der rykker ud. For boliginvesteringernes vedkommende regnes der med et forholdsvis højt niveau, men lavere end i det sidste år; det er især her der kan »spares« til fordel for erhvervsinvesteringerne.

Som sidste komponent i betragtningerne (det er ikke rigtig muligt at tale om rosinen i pølseenden) kommer de offentlige ydelser (PPII har en tiltalende modvilje mod udtrykket offentligt forbrug). Der skal her ske en kraftig opbremsning i forhold til de seneste års stigningstakt, men det er lidt svært at danne sig en fornemmelse af hvor kraftig (idetheletaget mangler der nogle nemme oversigtstabeller). Ved at kombinere to tabeller over offentligt beskæftigede (s. 598 og s. 636) kunne noget tyde på, at der regnes med en standardforbedring på ca. 20% over de femten år målt i personaleforbrug. Mere præcise sammenligninger med fremgangen i det private forbrug var ønskelige.

De afgørende prioriteringsproblemer placeres på denne måde indenfor de offentlige ydelser og område, og PPII bringer meget interessant materiale til støtte for sådanne valgovervejelser. Når det overlades til markedet at prioritere det private forbrug, hvis vi derefter vil respektere de teknisk-økonomiske relationer (sammenhængen mellem produktivitetstigning og kapitalinvesteringer), og de ydre vilkår iøvrigt vil arte sig nogenlunde som i de sidste år (hvad angår bytteforhold og eksportafsætning), så skal det nok være en overkommelig opgave at

bringe orden i ligevægten og få nedbragt den udenlandske gæld.

Dette optimistiske budskab suppleres med en huskeliste over problemer, som der bør tages stilling til (det havde været ønskeligt om dette *problemkatalog* var blevet skrevet klart og koncist ud, som en vigtig del af en perspektivplanlægning). Det kan være nyttigt at opstille denne liste i kort form, fordi den giver et vist signalement af PPII: bedre styring af boligbyggeriet må indføres - omkostningsniveauet må kontrolleres - virkningerne af mange gifte kvinder på arbejdsmarkedet må overvejes - ledelsesfunktionerne i erhvervslivet må udvides - der må ske en koordinering af statens erhvervs politik i bredeste forstand - gensidige informationer mellem regering og i erhvervsliv må iværksættes - mobiliteten må forøges - kapitalforsyningen må evt. fremmes ved ØD - der må gennemføres en skattereform - på arbejdsmarkedet må omstillingsproblemerne og miljøproblemerne tages op - gratisprincippet for offentlige ydelser må overvejes - uddannelsessystemet må gøres mere alsidigt - sundhedsvæsenet må forskydes mod de praktiserende læger - der må sættes mere ind på at afhjælpe virkelig social trang - den foruroligende stigning i invalidepensionisternes antal må modvirkes - betaling for benyttelse af børneinstitutioner må overvejes sammen med en ændring i deres mønstre - der må skabes en mere differentieret ældreforsorg og fastlægges langsigtede retningslinier for pensionerne - de store trafikprojekter må gennemgås kritisk, og en langtidsplan for alle trafik anlæg må udarbejdes - der må indføres en ny beslutningspraksis i det offentlige - der må fastlægges en overordnet rammestyring af kommunerne - planlægningsfunktionen i det offentlige må

udbygges med flere koordinerende centre.

Hvis alt dette bliver gjort, eller ihvertfald det meste af det (og noget må gøres hurtigt, siger PPII) ja, så skal det hele nok gå. Det er rart med denne fortrøstningsfuldhed netop i en tid, der ellers bringer nok så ildevarslenende nyheder om den økonomiske udvikling i den vestlige verden.

Lad os først gå ud fra, at det nok skal gå, at PPII ikke har lavet for alvorlige regnefejl, og at det vil lykkes at holde de mange ting på rette plads (især det offentlige). Hvad er det så for en fremtid der loves os? Hvad er de vigtigste træk i PPII's 1987?

Stilles spørgsmålet på denne måde, kommer der straks nogle andre prioriteringsproblemer frem end de evindelige offentlige ydelser. For hver enkelt er det naturligvis et subjektivt problem, hvad der lægges vægt på, men en sådan subjektivitet er vel det eneste mulige udgangspunkt for udviklingen af den målsætningskultur, som må være en af meningerne med samfundsmæssig planlægning.

For det første virker det påfaldende, at der kun regnes med en formindskelse af arbejdsugen med 3 timer og en forlængelse af ferien med 1 uge i løbet af femten år. Bortset fra, at dette knap nok levner tid til at købe det forøgede private forbrug, må man spørge, om fritiden ikke bør rejses som et centralt prioriteringsproblem (f.eks. sammenlignet med stigningerne i de enkelte forbrugsposter, herunder de mange m] boligarealbenyttelse).

For det andet er der ikke rigtig noget holdepunkt for, at der vil blive gjort noget ved de store indkomstuligheder i samfundet, men her tager jeg måske fejl?

For det tredje er der sliddet for at opnå produktionsfremgangen (som PPII selv pe-

ger på i omtalen af invalidepensionerne). Det er pinligt, hvor lidt vi ved om denne form for indirekte virkninger af de teknologiske fremskridt, især den øgede psykiske belastning, som der er mange symptomer på.

For det fjerde er der medbestemmelsen. Den kommer ind ad bagdøren, hvor ØD nævnes som en måde at skaffe den nødvendige kapital på. Skal den enkelte i 1987 ikke have større indflydelse på sin tilværelse indenfor som udenfor arbejdsprocessen? Hvilke virkninger kan den øgede uddannelse forventes at få på denne form for udvikling?

Nu kommer der vel den indvending, at alt dette ikke rigtig har med PPII at gøre, for den siger jo klart, at den er en *økonomisk* redegørelse. Hertil må der svares, at dels kommer den selv prisværdigt mange steder ind på denne type af udviklingsproblemer, selv om det kun er antydningvis, dels kunne det jo være, at den økonomiske side (bogholderiet) af planlægningen ville falde lidt anderledes ud, hvis den blev kombineret med en bredere social planlægning, eller ihvertfald med en klarere præcisering af de målsætningsproblemer, der rejses af en sådan bredere planlægning. Ellers har den »neutrale« planlægning jo helt kapituleret for »den spontane opdrift« i forbruget, uden nogen analyse af, hvor denne opdrift egentlig kommer fra.

Det kan med andre ord være, at PPII ikke kan lykkes, fordi den har et for snævert udgangspunkt ved en betragtning af udviklingsproblemerne. Hvem frygter ikke den befriende latter eller den tragiske gråd i 1987, når PPII tages frem til læsning?

Det kan også være, at PPII ikke lykkes indenfor sine egne begrænsninger. Det kan

der være mange grunde til: Måske bliver produktivitetstigningen mindre eller mere kapitalkrævende end forudsat, måske kan der ikke skaffes kapital nok. Eller hvordan med pengeindkomsterne: måske kan de ikke holdes nede på de forholdsvis beskedne tal, der opereres med i PPII. Een mulighed til: måske forhindrer de ydre vilkår en høj vækst (lav vækst i eksporten, stærk forringelse af bytteforholdet). Hvad skal der så ske?

PPII kommer ind på dette på to måder: indirekte siges det, at hvis de og de betingelser (især en langsommere vækst i de offentlige ydelser) ikke opfyldes, vil resultatet blive en udvikling, der »lægger den hårdeste tilpasningsbyrde på dem, der dårligst kan bære den, samtidig med at den medfører en stærkt øget ulighed i indkomstfordelingen og dybtgående sociale og menneskelige forskelle mellem de velbjegete og dem, der bliver skubbet ud af produktionen« (s. 183). Selv om dette i sit ordvalg og mening er en trussel om at makke ret, må synspunktet respekteres. I anden sammenhæng nævner PPII, at det ikke har været opgaven at opstille et program for kriseindgreb.

Det sidste standpunkt må betragtes som en alvorlig begrænsning i en perspektivplanlægning, uanset hvordan man vurderer sandsynligheden for økonomiske tilbageslag.

Kort sagt forekommer det på sin plads at efterlyse en videreførelse af pp-arbejdet med en udvidelse af horisonten (social planlægning) og med opstilling af nødplanlægning. Begge dele forudsætter en vis aktiv deltagelse fra det politiske liv og fra befolkningen. Og PPII's forfattere kan her forsvare sig med, at de har været i overensstemmelse med den herskende tidsånd i

den måde, de har formuleret problemerne på. Men er det ikke et dårligt forsvar, når det fremsættes af langtidsplanlæggere?

*Knud Erik Svendsen
Roskilde Universitetscenter*

Formål og forudsætninger for PP II

Indledning

1. Ordet perspektivplan leder naturligt tanken hen på en redegørelse for de muligheder, der på længere sigt er for at påvirke det økonomiske forløb i den ene eller den anden retning. I det omfang, der er flere alternativer, kunne man forvente disse lagt frem som udgangspunkt for en offentlig debat om de mest oplagte prioriteringsproblemer og som begyndelsen til en langsigtet planlægning.

Dette er kun delvis tilfældet for PPII, og det har måske end ikke været hensigten. Dele af redegørelsen tyder i hvert fald på uklarhed omkring formålet med perspektivplanarbejdet. Denne uklarhed understreges også af, at de i dag eksisterende balanceproblemer vejer uforholdsmæssigt tungt i fremstillingen på bekostning af de langsigtede prioriteringsproblemer. Det er endvidere værd allerede her at fremhæve, at fordelingsproblematikken får en yderst utilfredsstillende behandling. De nævnte problemstillinger uddybes i de følgende afsnit.

2. Forinden skal der dog gøres et par bemærkninger om selve præsentationsformen, når PPII skal vurderes ud fra sine pædagogiske kvaliteter.

Kapitel 22 indledes således:

Det samlede danske nationalprodukt udgjorde i 1972 knap 150 mia kr. Dette siger i sig selv næppe de fleste ret meget, men det giver for-